

ΥΠΕΡΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΣΤ' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ «ΦΕΡΑΙ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ-ΡΗΓΑΣ»
Βελεστίνο, 4-7 Οκτωβρίου 2012

ΜΕΡΟΣ Β'
ΡΗΓΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

*Ρήγας Βελεστινλής και Νικόλαος Μαυρογένης.
Ήταν ο Ρήγας γραμματέας του
και έπαρχος στην Κραϊόβα;*

Ένα αμφιλεγόμενο θέμα, που περιπλανάται στα κείμενα περί Ρήγα Βελεστινλή εδώ και ενάμισι αιώνες και το οποίο δεν έχει διαλευκανθεί, είναι για την υποτιθέμενη σχέση του Ρήγα με τον Ηγεμόνα της Βλαχίας Νικόλαο Μαυρογένη κατά τα έτη 1786-1790. Ήταν δηλαδή ο Ρήγας στην ακολουθία του Μαυρογένη ως γραμματέας του; Είχε διοριστεί καϊμακάμης (τοποτηρητής, έπαρχος) στη Κραϊόβα και είχε βοηθήσει τα οθωμανικά στρατεύματα στον πόλεμο εναντίον των Αυστριακών και Ρωσικών στρατευμάτων; Και αυτά όλα την εποχή που διάβαζε τον "Αμιλίο" του Ρουσσώ, τα έργα του Βολταίρου, μετέφραζε το "Πνεύμα των νόμων" του Μοντεσκιέ και τη Γαλλική Εγκυκλοπαιδεία των Diderot και D'Alembert και είχε λάβει διαβατήριο από το Αυστριακό Προξενείο του Βουκουρεστίου για να επισκεφθεί τη Βιέννη ως διερμηνέας και γραμματέας του Χριστόδουλου Κιρλιάνου, στον οποίο θα απονέμονταν ο τίτλος του Βαρόνου του Langenfeld από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας για τη βοήθεια που πρόσφερε στα αυστριακά στρατεύματα;¹

Θα καταβληθεί προσπάθεια με την παράθεση των απαραίτητων τεκμηρίων να δοθεί απάντηση στο αμφιλεγόμενο αυτό θέμα, όπως εφαρμόσαμε και σε προηγούμενα σχετικά θέματα περί Ρήγα. Με τη συγγραφή ιδιαίτερων μελετών διελευκάνουμε: το όνομα και την καταγωγή του, τα πρότυπα του βιβλίου του «Φυσικής απάνθισμα» και της «Χάρτας της Ελλάδος», το συμβολισμό του ροπάλου του Ηρακλέους, τη θρησκευτικότητα, τη συνω-

1. Λεάνδρος Βρανούσης, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10, Αθήνα 1954, σελ. 24-28.

μοτική του δράση, τη μετάφραση των «Ολυμπίων» του Μεταστάσιο, αν είχε εκδώσει τους χρημούς του «Αγαθάγγελου»².

Ο Νικόλαος Μαυρογένης³ (1735-1790) ήταν «δραγουμάνος του βασιλικού στόλου» κατά το χρονικό διάστημα 1770-1786, και στη συνέχεια ανήλθε στην ηγεμονία της Βλαχίας τον Απρίλιο του 1786⁴. Σαράντα περίπου χρόνια μετά τον μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα, ο Χριστόφορος Περραιβός σημειώνει στο έργο του «Απομνημονεύματα πολεμικά»⁵ ότι ο Ρήγας ήταν στην αυλή του Μαυρογένη, «...απελθών δε εις Δακίαν εσπούδαξε την Γαλλικήν και Αραβικήν. Εχρημάτισεν εις υπουργήματα των εκείσε αρχόντων, και τελευταίον, του ηγεμονεύσαντος Μαυρογένου, μετά τον θάνατον του οποίου εναγκαλίσθη τας Μούσας». Και αργότερα το 1860 ο Περραιβός στο βιβλίο του, που έγραψε σε ηλικία ογδόντα χρόνων με τίτλο «Σύντομος βιογραφία του αιοδήμου Ρήγα Φεραίου του Θετταλού»⁶, ανέγραφε ότι ο Ρήγας ήταν γραμματέας του Μαυρογένη, δίνοντας ωστόσο πολλές λαθεμένες πληροφορίες που κάνουν το κείμενό του ανιστόρητο και ελάχιστα έγκυρο⁷. Συγκεκριμένα έγραφε ότι ο Νικόλαος Μαυρογένης το 1790 διορίσθηκε ηγεμόν Βλαχίας, ενώ ανέλαβε την Ηγεμονία τον Απρίλιο του 1786, και ότι ο Ρήγας το 1790 εγκαταστάθηκε στη Βλαχία, ενώ ήδη στο έργο του «Νέος Ανάχαρις» ο ίδιος ο Ρήγας μας πληροφορεί ότι ήδη το 1788 βρισκόταν στο Γίγγιορβον της Βλαχίας και το 1790 είχε μεταβεί ως διευμηνας και γραμματέας του Χριστόφορου Κιρλιάνου στη Βιέννη, όπου εξέδωσε και δύο πρώτα βιβλία του, «Φυσικής απάνθισμα» και «Σχολείον των ντελικάτων εραστών»⁸.

2. Βλ. τις σχετικές μελέτες του Δημ. Καραμπερόπουλου: α). «Η Γαλλική Encyclopédie ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα "Φυσικής απάνθισμα"», *Ο Εραμιστής*, τόμ. 21 (1997), σελ. 95-128 β). *Η "Χάρτα της Ελλάδος" του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία*, Αθήνα 1998 γ). *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 2000 δ). «Η άδικη κρίση του Ιω. Φιλήμονος για τον επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 38, (2000), σελ. 257-272 ε). *Ο Ρήγας μεταφραστής των Ολυμπίων του Μεταστάσιο*, Αθήνα 2001. στ). *Ρήγας και Ορθόδοξη πίστη*, Αθήνα 2005 ζ). *Ήταν τελικά ο Ρήγας εκδότης του "Αγαθάγγελου"*; Αθήνα 2009 η). *Η συνομοτική δράση του Ρήγα*, Αθήνα 2009 θ). *Το "ρόπαλο του Ηρακλέους" στους χάρτες του Ρήγα. Νέες έρευνες*, Αθήνα 2010.

3. Για τον Νικόλαο Μαυρογένη ενδεικτικά βλ. Th. Blancard, *Les Mavrogéni*, Παρίσι 1909, και *Quelques détails additionnels à la monographie des Mavrogéni*, Μασσαλία 1921. Βασ. Σφυρόερας, *Οι Δραγουμάνοι του Στόλου. Ο θεσμός - Οι φορείς*, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήνα 1965, για Μαυρογένη, σελ. 123-129.

4. Χαρακτηριστικά ο Πατριάρχης Καλλίνικος Γ΄ σημειώνει το 1786 για την άνοδο του μη προερχομένου εκ των Φαναριωτών στην Ηγεμονία της Βλαχίας, «1786...Ηγεμονία Βλαχίας εις Νικόλαον Μαυρογένην, γραμματικόν στολάρχου Χασάν, και θλίψις εις τους Φαναριώτας και παλαιούς ηγεμόνας...», Γ. Δεληγιάννης, «Καλλίνικος Γ΄, Ιστορικά σημειώματα», *Δελτίον Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας*, τόμ. Α΄ (1928), σελ. 29.

5. Χριστόφορος Περραιβός, *Απομνημονεύματα Πολεμικά*, εν Αθήναις 1836, υποσημείωση σελ. η΄.

6. Χριστόφορος Περραιβός, *Σύντομος βιογραφία του αιοδήμου Ρήγα Φεραίου του Θετταλού*, Αθήνα 1860, επαντύπωση Βιβλιοπωλείον Καραβία, Αθήνα 1973, σελ. 9.

7. Για την εγκυρότητα των αναγραφόμενων του Περραιβού πρέπει να προσεχθούν τα ανιστόρητα λάθη που αναγράφει για το διορισμό του Μαυρογένη Ηγεμόνα της Βλαχίας, την άφιξη του Ρήγα στη Βλαχία και για την παρακολούθηση του αποκεφαλισμού του Μαυρογένη από τον Ρήγα.

8. Ρήγας Βελεστινλής, *Φυσικής απάνθισμα*, και *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, Βιέννη 1790. Φωτομηχανική αναστατική επανέκδοση με την προσθήκη ευετηρίου, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2006 και 2006.

Το σχετικό κείμενο που ο Περραιβός παραθέτει τα λαθεμένα αυτά στοιχεία είναι το ακόλουθο: «*Η εις Βλαχίαν άφιξις του Ρήγα εγένετο περί το 1790, κατ' αυτήν δε σχεδόν την εποχήν διωρίσθη ηγεμών της Βλαχίας ο Μαυρογένης, ο εκ της νήσου Πάρου ή Μυκόνου καταγόμενος [...]. Μετά παρέλευσιν ολίγου χρόνου ακούσας ο ηγεμών, ότι παρά τω μεγάλω Βραγκοβάνω υπάρχει τις γραμματεύς λόγιος, εξήτησε να τον λάβη ο ίδιος, αναγκάιον όντα εις υπηρεσίαν του. Όθεν εκών αέκων παρέδωκεν αυτόν ο άρχων. Ο δε Ρήγας, καίπερ υπηρετών τω ηγεμόνι, ενησχολείτο ταυτοχρόνως κατ' ιδίαν και εις τα εθνικά συμφέροντα, απολαύων, ένεκα της διαγωγής του, και της ευνοίας του ηγεμόνος*».

Γνωρίζουμε ότι κατά τον πόλεμο μεταξύ της Ρωσίας, Αυστρίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας, «των τριών μπεριών», (όπως γράφει και ο Ρήγας στο «*Φυσικής απάνθισμα*»), ο Μαυρογένης ανακηρύχθηκε από τον Σουλτάνο αρχιστράτηγος των οθωμανικών στρατευμάτων των Παρίστριων Ηγεμονιών, μετά την αυτομόληση στους Αυστριακούς τον Μάρτιο του 1788 του Ηγεμόνα της Μολδαβίας Αλεξάνδρου Υψηλάντη⁹. Και ο Περραιβός έγραφε στο βιβλίο του ότι ο Ηγεμόνας Μαυρογένης διόρισε επιστάτες στα παραδουναβεία μέρη για να βοηθούν τα οθωμανικά στρατεύματα, και συγκεκριμένα διόρισε τον Ρήγα στην Κραϊόβα, «*εις παρομοίαν υπηρεσίαν διέταξε και τον ευνοϊκόν του Ρήγαν εν τη παραδουναβείω πόλει Κραϊόβα, δευτερευούση του Βουκουρεστίου*»¹⁰.

Ακόμη ο Περραιβός στο βιβλίο του συνεχίζει να γράφει ανιστόρητα σχετικά με την θανάτωση του Μαυρογένη, πως ο Ρήγας ήταν παρών στην εκτέλεσή του, στοιχείο που δείχνει την επιπόλαια γραφή του κειμένου του βιβλίου αυτού. Συγκεκριμένα ο Περραιβός γράφει για αυτήν την λαθεμένη πληροφορία, δείγμα και αυτό της ατεκμηρίωτης γραφής του, «*ταύτην την τραγικήν σκηνήν και παρά του Ρήγα και παρά τινος θεράποντος του ηγεμόνος παρευρεθέντος εις την αποκεφάλισιν ήκουσε πολλάκις ο Περραιβός*»¹¹, δίνοντας την εντύπωση πως ο Ρήγας ήταν παρών στην καρατόμηση του Μαυρογένους. Ωστόσο όμως, όπως είναι γνωστό κατά την καρατόμηση του Μαυρογένη (1 Οκτωβρίου 1790)¹² ο Ρήγας βρισκονταν στη Βιέννη, έχοντας λάβει διαβατήριο από τους Αυστριακούς και ήταν γραμματέας και διερμηνέας του Χριστόδουλου Κιρλιάνου, και μάλιστα τότε στη Βιέννη τύπωσε και τα δύο πρώτα του βιβλία.

Επί πλέον ο Περραιβός προσθέτει για τον Ρήγα πως μετά την υποχώρηση των οθωμανικών στρατευμάτων από το Βουκουρέστι εισήλθαν τα ρωσικά στρατεύματα εκεί και ότι ο Ρήγας επέστρεψε στο Βουκουρέστι, «*διαλυθείσης ουν της οθωμανικής αρχής μετά την άφιξιν των Ρώσων, έπανσαν εξ ανάγκης και οι υπάλληλοι αυτής. Όθεν επανήλθε και ο Ρήγας εις Βουκουρεστίον*»¹³. Ο Περραιβός δεν κάνει καμιά παρατήρηση για το οξύμωρο του πράγματος, πώς ήταν δυνατόν ένας καίμακάμης, που βοηθούσε τα οθωμανικά στρατεύματα να βρίσκεται ήσυχα στο Βουκουρέστι, που ήταν υπό την κυριαρχία των Αυστριακών και Ρώσων, να μην καταγγέλλεται και να μην συλλαμβάνεται, αλλά να ζει ήσυχα;

Παρόμοια και ο Ιω. Φιλήμων¹⁴ έγραφε αργότερα για τον Ρήγα, «*Είχε τότε εν Κων-*

9. Λέαν. Βρανούσης, «Ρήγας και Μαυρογένης», *Ελληνική Δημιουργία*, αρ. 123, (1953), σελ. 366.

10. Χριστόφορος Περραιβός, *Σύντομος βιογραφία...*, ό.π., σελ. 9-10.

11. Χριστόφορος Περραιβός, *Σύντομος βιογραφία...*, ό.π., σελ. 13.

12. Την ημερομηνία του αποκεφαλισμού του Μαυρογένη μας τη δίνει επίσημο αυστριακό έγγραφο σύμφωνα με τον Λέαν. Βρανούση, ό.π. που παραπέμπει. Th. Blancard, *Quelques details additionnels à la monographie des Mavrogéni*, Marseille 1921, σελ. 62.

13. Χριστόφορος Περραιβός, *Σύντομος βιογραφία...*, ό.π., σελ. 13.

14. Ιω. Φιλήμωνος, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1869, τόμ. Β', σελ. 10. Λέαν. Βρανούσης, «Ρήγας και Μαυρογένης», *Ελληνική Δημιουργία*, αρ. 123, (1953), σελ. 366.

σταντινουπόλει ο Αλέξανδρος Υψηλάντης γραμματέα ίδιον τον Ρήγαν Φεραίον, όν εξεπαίδευσε νέον εν τη οικία αυτού μεθ' όλης της πατρικής προνοίας. Τούτον δε κατώρθωσε προσηλώσας γραμματέα επίσημον των Μαυρογένη, διορισθέντι κατά τον μήνα Ιούνιον του 1786 ηγεμόνι της Μολδαυίας». Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο Μαυρογένης το 1786 διορίστηκε Ηγεμόνας της Βλαχίας και όχι της Μολδαυίας, όπως γράφει ο Φιλήμων. Του ανατέθηκε και η Ηγεμονία της Μολδαυίας μετά τη δραπέτευση στην Αυστρία του Ηγεμόνα της Αλεξάνδρου Υψηλάντη τον Μάρτιο του 1788 κατά την εισβολή των ρωσικών και αυστριακών στρατευμάτων στις Ηγεμονίες.

Τα λαθεμένα αυτά αναγραφόμενα από τον Περραιβό και Φιλήμονα ότι τάχα ο Ρήγας ήταν γραμματέας του Ηγεμόνα Μαυρογένη και ότι χρημάτισε καϊμακάμης (τοποτηρητής, διοικητής, έπαρχος) της Κραϊόβας βοηθώντας τα οθωμανικά στρατεύματα κατά τον πόλεμο, που είχε αρχίσει το 1787, οι μετέπειτα συγγραφείς τα εξέλαβαν ως αληθινά, παρά το γεγονός ότι αναγράφουν τόσες ανιστόρητες και λαθεμένες πληροφορίες σχετικά με τον Ρήγα, με αποτέλεσμα συστηματικά πλέον να μεταφέρονται στα βιβλία οι ιδιότητες αυτές του Ρήγα, ως τάχα γραμματέα του Μαυρογένη και καϊμακάμη της Κραϊόβας.

Η συστηματική διερεύνηση του θέματος έφερε στοιχεία, που παρατίθενται στη συνέχεια και τα οποία τεκμηριώνουν το αναληθές των ισχυρισμών του Περραιβού και Φιλήμονος πως τάχα ο Ρήγας είχε χρηματίσει γραμματέας του Ηγεμόνα Μαυρογένη και έπαρχος στην Κραϊόβα. Τα συγκεντρωθέντα τεκμήρια παρατίθενται κατωτέρω:

1). Έχει ενδιαφέρον να προσεχθεί το σχετικό κείμενο, που ο ίδιος Ρήγας γράφει εκείνα τα χρόνια στο βιβλίο του «Φυσικής απάνθισμα» ευρισκόμενος στη Βιέννη το 1790 ως γραμματέας και διερμηνέας του Χριστόδουλου Κιωλιάνου, στον οποίο αφιερώνει το βιβλίο του. Στο κείμενο αυτό ο Ρήγας μνημονεύει «τον ενεστώτα πόλεμον μεταξύ των τριών Ιμπεριών»¹⁵, τον πόλεμο δηλαδή μεταξύ των Τούρκων και των Αυστριακών και Ρώσων αντίστοιχα, που είχε αρχίσει το 1787.

«Ευγενέστατε άρχον. Ο ένθερμος ζήλος οπού εξ απαλών ονύχων δια την ανέγερσιν του ποτέ λαμπροτάτου γένους των Ελλήνων τρέφεις, ου μόνον δια της επιμόνου προστασίας σου κατά τον ενεστώτα πόλεμον μεταξύ των τριών Ιμπεριών ενεφανίσθη, φυλάξαυτος ανεπηρέαστον ως ειπείν τους εις Ουγγροβλαχίαν ενδημούντας από τον δυσαπόφευκτον επικείμενον ζυγόν της αιχμαλωσίας των Οθωμανών, αλλά και δι' ετέρων ευεργεσιών (ών ουκ έστιν αριθμός) εκτήσω το γλυκήτατον όνομα του Πατρός».

Στον Χριστόδουλο Κιωλιάνο¹⁶ απονεμήθηκε ο τίτλος του Βαρόνου του Langenfeld από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας για τις υπηρεσίες τις προσφερεθείσες στα αυστριακά

15. Σε υποσημείωση στο *Νέο Ανάχαρι*, 1797, σελ. 126, ο Ρήγας μνημονεύει «τον πόλεμον των τριών Ιμπεριών», «τον είδον (τον χορόν Ντζέγγι χαρμπή) εις Βουκουρέστι επί του τελευταίου πολέμου των τριών αυτοκρατόρων, χορευόμενον από Τούρκους υποποιοιμένης μάχης».

16. Ο Λέαν. Βρανούσης, *Ρήγας Βελεστινλής*, Αθήνα 1963, σελ. 28 σημ. 1, σημειώνει ότι «Ο Κιωλιάνος καθώς μας πληροφορεί (το 1791) ο Π. Λαμπανιζιώτης "επί της πολυθρυλήτου αυθεντίας του Μαυρογένους" ήταν διοικητής "εις τα σύνορα της Ουγγροβλαχίας και Νεμτζίας εις την επαρχίαν Κιμπουλούγγι". Είναι φανερό ότι το ρουμανικό Campulungu (=Μακρύνκαμπος) μεταφράστηκε γερμανικά Langenfeld». Προσθέτουμε ότι ο Ρήγας στη «Νέα Χάρτα της Βλαχίας», στην Τοπαρχία Μουστζέλου στο βόρειο τμήμα της Βλαχίας αναγράφει την κομόπολη «Κιμπουλούγγου». Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, *Οι χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας του Ρήγα Βελεστινλή, Βιέννη 1797. Νέα στοιχεία-Ευρετήριο-αυθεντική επανέκδοση*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστινού-Ρήγα, Αθήνα 2005, σελ.52.

στρατεύματα κατά τον πόλεμο, που είχε αρχίσει τρία χρόνια πιο πριν, το 1787, μεταξύ της Αυστρίας και Ρωσίας εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Και ο Ρήγας του αφιερώνει το βιβλίο του «Φυσικής απάνθισμα», που τυπώθηκε στη Βιέννη το Φθινόπωρο του 1790, ενώ ακόμη μαίνονταν ο πόλεμος.

Μάλιστα ο Ρήγας επί πλέον επισημαίνει ότι κατά τον πόλεμο αυτόν οι ενδημούντες Έλληνες στην «Ουγγροβλαχίαν» προστατεύθηκαν από την αιχμαλωσία «από τον δυσσάποφρευκτον επικείμενον ξυγόν της αιχμαλωσίας των Οθωμανών» από τον Χριστόδουλο Κιρλιάνο, έναν εχθρό των Τούρκων, ενώ αντίθετα για τον Ηγεμόνα Μαυρογένη, που υπηρετούσε τον Σουλτάνο, διατυπώνει βαρύ χαρακτηρισμό «έκτρωμα της ανθρωπίνης φύσεως και ανάξιον ηγεμόνα». Ο Ρήγας εκφράζει κατ' αυτόν τον τρόπο το 1790 διαρκύντος του πολέμου, τις ιδεολογικές του αντιλήψεις για τον «Οθωμανικό ξυγό»¹⁷.

2). Ο Ρήγας έχει ιδιαίτερα χαρακτηρίσει την προσωπικότητα του Ηγεμόνα Νικολάου Μαυρογένη ως «έκτρωμα της ανθρωπίνης φύσεως και ανάξιον ηγεμόνα»¹⁸ στο κείμενο του «Φυσικής απάνθισμα». Η αποκαλυπτική αυτή φράση του Ρήγα για τον Μαυρογένη ήρθε στο φως από τον Λ. Βρανούση¹⁹, ο οποίος μελετώντας το χειρόγραφο του «Φυσικής απάνθισμα», που αποκείται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (αφ. χειρ. 1288), παρατήρησε ότι ο Ρήγας διέγραψε αυτή τη φράση και δεν τυπώθηκε στη σημείωση της σελίδας 105 του βιβλίου του «Φυσικής απάνθισμα», που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1790.

3). Τα πρώτα κείμενα, τα αφιερωμένα στο Ρήγα²⁰, τον αναφέρουν ως γραμματέα του μεγάλου Μπραγκοβάνου και μάλιστα του Νικολάου Μπραγκοβάνου. Δεν μνημονεύουν

17. Στο «Φυσικής απάνθισμα», σελ. 106, ο Ρήγας σε υποσημείωση βρίσκει την ευκαιρία και επισημαίνει την κακομεταχείριση των χριστιανών του Βελεστίνου από τους Τούρκους, όταν γράφει ότι οι χριστιανοί απέφυγαν το κάψιμο των νεκρών, «εφευρόντες μίαν μέθοδον να αναλύουν εύκολα τους νεκρούς των», να διαλύονται δηλαδή γρήγορα τα σώματα των ανθρώπων τους μετά την ταφή τους. Παρόμοιες αντιλήψεις επαναλαμβάνει και αργότερα στον «Νέο Ανάχαρσι», όταν γράφει για τη δράση των Τούρκων της γενέτειράς του, του Βελεστίνου, όπου χαρακτηριστικά σημειώνει, «Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών, οπου γίνονται την σήμερον εδώ, ήθελον ερημώσει εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν, αν αι φυσικαί χάριτες της δεν ήθελον τους αναγκάσει να υπομένουν όλα, δια ν' αφήσωσι κάν τα κόκκαλά των εκεί οπου ετάφησαν και οι προπάτορές των». Ρήγας Βελεστινλής, *Νέος Ανάχαρσις*, Βιέννη 1797, φωτομηχανική αναστατική επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα με επιμέλεια-σχόλια-ευρετήριο Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 2006, σελ. 133.

18. Σημειώνουμε ότι για τον Μαυρογένη οι Δημητρείς στη *Γεωγραφία Νεωτερική*, Βιέννη 1791, χαρακτηριστικά γράφουν, «Ο πανουργότατος Μαυρογένης, ο οποίος μαζί με τον καπουδάν πασά με διάφοραις συσκευαίς και πανουργίαις υπόταξαν τρόπον τινά τον τόπον (της Μάνης) εις τους Τούρκους». Βλ. Δ. Φιλίπιδης-Γρ. Κωνσταντάς, *Γεωγραφία Νεωτερική*, επιμέλεια Αικ. Κουμαριανού, Αθήνα 2006, σελ. 125. Παρόμοια χαρακτηρίζεται ο Νικόλαος Μαυρογένης και από τους κάτωθι: Αγάπιος Λοβέροδος, *Ιστορία των δύο ετών 1787-1788 περιέχουσα τας πράξεις των παρόντων πολέμων μέσον των ΑυστροΡώσων και των Οθωμανών*, Ενετίσιον 1791, σελ. 130. Γ. Δελιγιάννης, «Καλλινίκου Γ' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ιστορικά σημειώματα», *ΔΙΕΕΕ*, Α' (1928) τεύχ. Α', (1928), σελ. 77. Αθαν. Κομνηνού Υψηλάντου, *Τα μετά την Άλωσιν*, Κωνσταντινούπολις 1870, σελ. 644 εξ, 652 εξ., 663, 687 εξ. Βλ. Λέαν. Βρανούσης, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10, Αθήνα 1954, σελ. 25. Επίσης βλ. Φαίδωνος Μπουμπουλίδου, «Ανέκδοτον στιχούργημα των τελευταίων χρόνων του ΙΗ' αιώνος περί του Νικολάου Μαυρογένους», *Αθηνά*, τόμ. 74, (1976-1977), σελ. 222-230.

19. Λ. Βρανούσης, «Ρήγας και Μαυρογένης», *Ελληνική Δημιουργία*, αρ. 123 (1953), σελ. 365-372.

20. Βλ. Δημ. Παντελοδήμος, «Οι πρώτοι βιογράφοι του Ρήγα», *Υπέρεια*, τόμ. 5, Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 2007), Αθήνα 2010, σελ. 1043-1053.

τον Ρήγα ως γραμματέα του Μαυρογένη ούτε και ότι χρημάτισε «καϊμακάμης», έπαρχος της Κραϊόβας. Μάλιστα ο Νικόλαος και Μανολάκης Βραγκοβάνος τον Νοέμβριο του 1788 εξορίστηκαν μαζί με άλλους μεγάλους βογιάρους στην Ρόδο από τον Ηγεμόνα Νικόλαο Μαυρογένη με την κατηγορία «ότι ήσαν εχθροί της Οθωμανικής αυτοκρατορίας»²¹ και επέστρεψαν μετά την ειρήνη του Σιστόβ (1791)²². Παρατίθενται κατωτέρω οι αναφορές ότι ο Ρήγας ήταν στην υπηρεσία του Βραγκοβάνου και όχι του Μαυρογένη.

α). Συγκεκριμένα στην πρώτη βιογραφική αναφορά του 1812 με τίτλο «Rigas», που όπως έχει τεκμηριωθεί είναι του Ανδρέα Μουστοξύδη²³, στο *Dictionnaire universel, historique, critique et bibliographique [...] Neuvième édition [...]*, tome XIX, Supplément, Paris 1812, σελ. 464-466, σημειώνεται ότι ο Ρήγας διετέλεσε για μερικά χρόνια γραμματέας του πρώτου βογιάρου «Brungavano».

β). Στην εκτενέστερη βιογραφία του Ρήγα κατά το 1824 με τίτλο «Notice sur Rhigas»²⁴ του Κων. Νικολόπουλου, ο οποίος ήταν βιβλιοθηκάριος στη Βιβλιοθήκη του Istitute de France, δεν αναγράφεται κάποια άλλη θέση του Ρήγα από γραμματέα, όπως επίσης και στο κείμενο του φιλέλληνα φιλολόγου Claude Fauriel²⁵.

γ). Επίσης ο καθηγηρός του Ρήγα, ο ιατρός Μιχαήλ Περδικάρης (1766-1828) στο χειρόγραφο λιβελλογράφημά του εναντίον του Ρήγα, που γράφθηκε λίγα χρόνια μετά το μαρτυρικό θάνατό του, το 1811, αναφέρει ότι ο ίδιος είχε γνωρίσει τον Ρήγα στο Βουκουρέστι «παρά Βραγκοβάνω τω μεγάλω όντα τότε γραφέα»²⁶ χωρίς να κάνει αναφορά ότι είχε χρηματίσει γραμματέας του Ηγεμόνα Μαυρογένη.

δ). Μάλιστα ο Γερμανός Ernst Muench²⁷ καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Freiburg, γράφει σε έργο του 1823 ότι γνώριζε τον Ρήγα και ότι ήταν γραμματέας του Νικολάου Βραγκοβάνου.

21. Διονύσιος Φωτεινός, *Ιστορία της πάλαι Δακίας*, Βιέννη 1818, τόμ. 2, σελ. 362-376. Ν. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 22. Μάλιστα ο Πατριάρχης Καλλίνικος Γ΄ σημείωνε «...1788. Αρχή του θέρους...ο δε της Βλαχίας Μαυρογένης...εξώρισεν όλους τας άρχοντας διαβαλών αυτούς ως επιβούλους της βασιλείας, κατέθλιψε τας συζύγους και τα τέκνα αυτών και μετώκησεν εις τόπους της βασιλείας, αρπάσας τα ζώα αυτών και περιουσίας, καθελών τους πολυτελείς οίκους αυτών και τυραννίαν τελειάν εις αυτούς έδειξεν...», Γ. Δελιγιάννης, «Καλλίνικος Γ΄. Ιστορικά σημειώματα», *Δελτίον Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας (ΔΙΕΕΕ)*, τόμ. Α΄, (1928), σελ. 69.

22. Τη συνθήκη του Σιστόβ 1791 ο Ρήγας την αναγράφει στη «Χάρτα της Ελλάδος», φύλλο 11, δίπλα στον ποταμό Δούναβη.

23. Αναδημοσίευση σε μετάφραση από τον Απ. Δασκαλάκη, *ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ*, τόμ. ΚΒ΄, (1937), σελ. 1367.

24. Δημ. Παντελοδήμος, «Οι πρώτοι βιογράφοι του Ρήγα», *Υπέριχα*, τόμ. 5, Πρακτικά Ε΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραΐ-Βελεστίνου-Ρήγας», (Βελεστίνου 4-7 Οκτωβρίου 2007), Αθήνα 2010, σελ.1043-1053.

25. Claude Charles Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Παρίσι 1825, τόμ. 2, σελ. 15-29.

26. *Ρήγας ή κατά Ψευδοφιλελλήνων*, ανέκδοτον έργον του Μιχαήλ Περδικάρη (1811) εκδιδόμενον υπό Λ. Βρανούση, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου ελληνισμού, *Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου*, 11 (1961), Ανάτυπο, Αθήνα 1997, σελ. 67.

27. Ernst Muench, *Die Heerzug des christlichen Europas wider die Osmanem und die Versuche der Griechen zu Freiheit*, Βασιλεία τόμ. 3, 1823, σελ. 216. Αναφέρεται από τον Νέστορα Καμαριανό, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 51, αρ. υποσημ. 22. Πράγματι στο αντίτυπο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (αρ. ΙΣΤ 3445) της έκδοσης αυτής του 1823, στη σελ. 216 του τρίτου τόμου υπάρχει η σχετική αναφορά στον Ρήγα και στο Νικόλαο Βραγκοβάνο.

4). Ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη του Νέστορα Καμαριανού²⁸, που διεξοδικά μελετάει το θέμα και καταλήγει σε σημαντικά συμπεράσματα, τα οποία δείχνουν ότι ο Ρήγας δεν ήταν γραμματέας του Μαυρογένη, ούτε και καϊμακάμης Κραϊόβας. Τα συμπεράσματα αυτά έχουν σχέση και με την παραλαβή του διαβατηρίου του Ρήγα από το Αυστριακό Προξενείο για τη μετάβασή του στη Βιέννη το 1790, ως διερμηνέας και γραμματέας του Χριστόδουλου Κιρλιάνου, όταν οι Αυστριακοί βρίσκονταν ήδη από τον μήνα Οκτώβριο του 1788 στη Βλαχία²⁹.

5). Ο ιστορικός Διονύσιος Φωτεινός³⁰, ο οποίος στο έργο του γράφει για την ηγεμονία του Μαυρογένη στη Βλαχία, έχοντας ίδια αντίληψη, λεπτομερέστετα κάνει αναφορά στα πολεμικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Βλαχία δίχως όμως να κάνει μνεία για την υποτιθέμενη δραστηριότητα του καϊμακάμη Ρήγα στη Κραϊόβα, ενώ μνημονεύει ως καϊμακάμη της ηγεμονίας τον «στερούμενο παιδείας Δημήτριο Τυρναβίτη».

6). Στον μεγάλο κατάλογο των βογιάρων της Βλαχίας που είχαν αγοράσει διάφορα αξιώματα από τον Ν. Μαυρογένη τον Μάρτιο του 1787 δεν βρίσκουμε τον Ρήγα. Αν ο Ρήγας ήταν στην γραμματεία του Μαυρογένη θα είχε μάλλον αγοράσει ένα τίτλο, όπως έκαναν και άλλοι της αυλής του Μαυρογένη. Γι' αυτό και ο Ν. Καμαριανός παρατηρεί ότι «θα ήταν φυσικό ο Ρήγας, αν ήταν στην γραμματεία του Μαυρογένους να είχε αγοράσει ένα τίτλο, αλλά επειδή δεν ήταν πριγκιπικός γραμματεύς, δεν αγόρασε κανένα και για τον λόγο αυτόν, κατά την υπόψη περίοδο, έφερε τον παλαιό τίτλο του "γραμματικού"»³¹.

7). Παρόμοια, αν ο Ρήγας ήταν άνθρωπος της εμπιστοσύνης του Μαυρογένη θα είχε γράψει μερικούς στίχους μαζί με τον επίσκοπο Ριμνίκου Φιλάρετο, τον Αλέξανδρο Κάλφογλου, τους αδελφούς Statineanu κ. ά για να επαινέσουν τις ανδραγαθίες του Μαυρογένη, τις οποίες περιέγραψε ο καμινάρης Μανωλάκης Περσιάνος στο βιβλίο του, που εκδόθηκε στο Βουκουρέστι το 1789 με τίτλο, «*Συνοπτική περιόληψις των ηρωικών κατορθωμάτων του υψηλοτάτου, ευσεβεστάτου τε και τροπαιούχου Αυθέντου ημών, και Ηγεμόνος Πάσης Ουγκροβλαχίας Κυρίου Κυρίου ΙΩ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗ ΒΟΕΒΟΔΑ. Συντεθείσα παρά του ενγενεστάτου και ελλογιμωτάτου άρχοντος μεγάλου καμινάρη κυρίου Μανολάκη του Περσιανού, εν έτει σωτηριώ 1789 εν μηνί Φεβρουαριώ*»³².

8). Σημαντικό ήταν το αποτέλεσμα της έρευνας του Ι. C. Filliti³³, ο οποίος μελέτησε τα έγγραφα από το έτος ανόδου του Μαυρογένη το 1786 στην Βλαχία έως το 1789, έτος της αυστριακής κατοχής της Βλαχίας, και συνέταξε τον κατάλογο των καϊμακάμηδων της

28. Nestor Camariano, «Rhigas Velestinlis. Compléments et corrections concernant sa vie et son activité», *Revue des études sur-est européennes*, τόμ. 18, no 4 (1980), σελ. 687-720, τόμ. 19, no 1 (1981), σελ. 41-70. Και ελληνική μετάφραση με εισαγωγή και σχόλια από τον Αθ. Ε. Καραθανάση, Νέστορος Καμαριανού, *Ρήγας Βελεστινλής. Συμπληρώσεις και διορθώσεις για τη ζωή και το έργο του*, έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1999, σελ. 23-30.

29. Διον. Φωτεινός, *Ιστορία της πάλαι Δακίας...*, ό.π., Βιέννη 1818, τόμ. 2, σελ. 369.

30. Διον. Φωτεινός, *Ιστορία της πάλαι Δακίας...*, ό.π., σελ. 368. Νέστορος Καμαριανού, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 28.

31. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 28 και σελ. 53 υποσημ. 71, όπου μνημονεύει την εργασία Hurmuzaki, *Documente, nouvelle serie*, Βουκουρέστι 1962, τόμ. 1, σελ. 441-443, στην οποία σχετικός κατάλογος των βογιάρων.

32. Ém. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, 18^ο αιώνα, τόμ. II, Παρίσι 1928, αρ. 1238, σελ. 499.

33. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 28 και στη σελ. 53 υποσημ. μνημονεύεται η σχετική εργασία Ι. C. Filliti, *Banii si caimacamii Craiovei (Μπάνοι και καϊμακάμηδες της Κραϊόβας)*, *Bibliothèque des Archives d' Oltenie*, no 1, Κραϊόβα, XX, σελ. 24-25.

Κραϊόβας, στο οποίο αναγράφονται πέντε πρόσωπα που κατείχαν τον τίτλο του καϊμακάμη της Κραϊόβας, αλλά πουθενά δεν μνημονεύεται ο Ρήγας.

9). Αν ο Ρήγας είχε διατελέσει καϊμακάμης Κραϊόβας και είχε ασχοληθεί με την προμήθεια των τουρκικών στρατευμάτων, κατά την Αυστριακή κατοχή της Βλαχίας (1788-1791) οι βογιάροι θα τον καταδίωκαν, όπως καταδίωξαν τόσους άλλους και τους εξόρισαν ή όπως τον Γεώργιο Λογοθέτη και τον καμαράση Γεώργιο Πολύζου τους απαγχόνισαν στις 15 Αυγούστου 1790 με την κατηγορία της κατασκοπίας³⁴. Αντίθετα ο Ρήγας δεν διώχθηκε, αλλά έζησε ήσυχος στο σπίτι του και το 1790 οι Αυστριακοί του έδωσαν διαβατήριο για να συνοδεύσει τον σεργάρη Χριστόδουλο Κιρλιάνο στη Βιέννη όπου του απονεμήθηκε ο τίτλος του βαρώνου του Langenfeld. Επί πλέον αν ο Ρήγας ήταν στον κύκλο του Μαυρογένη, και ήταν καϊμακάμης Κραϊόβας προμηθεύοντας τα τουρκικά στρατεύματα, οι Αυστριακοί θα τον είχαν συλλάβει και δεν θα του έδιναν διαβατήριο για την Βιέννη, όπου συνόδευσε ως γραμματέας και διερμηνέας τον Χριστόδουλο Κιρλιάνο, και μάλιστα παρουσιάστηκε και σε αυτόν τον αυτοκράτορα της Αυστρίας.

10). Ενώ ακόμη μαίνονταν ο πόλεμος μεταξύ των στρατευμάτων της Αυστρίας και Ρωσίας εναντίον των Οθωμανικών στρατευμάτων, ο Ρήγας πηγαίνει ως γραμματέας και διερμηνέας στην υπηρεσία του Χριστόδουλου Κιρλιάνο, ο οποίος θα μετέβαινε στην Βιέννη για να του δοθεί ο τίτλος του βαρώνου, για την βοήθεια που πρόσφερε στα αυστριακά στρατεύματα. Γι' αυτό και ο Λ. Βρανούσης εύστοχα παρατηρεί ότι «*Ένας "μυστικοσύμβουλος" ή έστω επίσημος γραμματικός του Μαυρογένη ήταν αδύνατον ν' αποτολμήσει να πάει στην Αυστρία, την εποχή μάλιστα που ο ρωσοτουρκικός πόλεμος εξακολούθησε ακόμα*»³⁵.

11). Ο Χριστόδουλος Κιρλιάνος βαρώνος Langenfeld³⁶ είχε έρθει σε ρήξη με τον Ρήγα, με δικαστικές διαμάχες και τον κατηγορούσε για πολλά. Αν ο Ρήγας ήταν γραμματέας του Μαυρογένη και καϊμακάμης Κραϊόβας το πιο πιθανό θα τον είχε καταγγείλει στις Αυστριακές Αρχές ως συνεργάτη του Μαυρογένη, «*όπως είχε πράξει για τους φίλους του Ρήγα τον Θεοχάρη και τον Χ' Μόσκου, που τους είχε κατηγορήσει επί κατασκοπεία*»³⁷. Όμως μια τέτοια καταγγελία, που θα εκμηδένιζε τον Ρήγα, δεν είχε γίνει από τον Κιρλιάνο, στοιχείο που δείχνει ότι δεν θα υπήρχε συνεργασία του Ρήγα με τον Μαυρογένη.

12). Ιδιαίτερα ως σημειωθεί ότι αρκετοί από το περιβάλλον του Μαυρογένη, όταν το Βουκουρέστι καταλήφθηκε από τους Αυστρορώσους τον Οκτώβριο του 1788 σύρθηκαν στην αιχμαλωσία, όπως για παράδειγμα ο συμπατριώτης του Ρήγα Δημ. Τουρναβίτης, ο ανεψιός του Ηγεμόνα Ιωάννης Μαυρογένης κ. ά.³⁸. Αντίθετα ο Ρήγας πήρε διαβατήριο για τη Βιέννη, και ως διερμηνέας του Κιρλιάνου επισκέφθηκε πολλές υπηρεσίες ακόμη και τον αυτοκράτορα της Αυστρίας, στοιχείο που δείχνει ότι δεν θα ήταν στην υπηρεσία

34. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 28-29, όπου γίνεται παραπομπή στις σχετικές πηγές, V.A. Urechia, *Istoria romanilor*, Βουκουρέστι 1892, τόμ. 3, σελ. 361 και N. Iorga, *Studii di documente*, Βουκουρέστι 1906, τόμ. 8, σελ. 112.

35. Λέαν. Βρανούσης, *Ρήγας*, 1954, σελ. 28.

36. Ο Γεώργιος Λάιος, «Ο Βαρόνος Λάνγκενφελντ και ο Ρήγας Βελεστινλής», *Επιθεώρηση Τέχνης*, Ιούνιος 1955, σελ. 435-441 δημοσιεύει σχετικές επιστολές. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 30-38, «Οι σχέσεις του Ρήγα με τον σεργάρη Χριστόδουλο Κιρλιάνο, Βαρόνο του Langenfeld», όπου μνημονεύονται τα σχετικά έγγραφα αυτής της αντιδικίας.

37. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 29.

38. Βλ. Th. Blancard, *Quelques détails additionnels à la monographie des Mavrogéni*, Marseille 1921, σελ. 62-64.

του Ηγεμόνα Νικολάου Μαυρογένη, όπως ισχυρίστηκε χωρίς τεκμήρια ο Χριστόφορος Περραιβός.

13). Από έγγραφα στα «Κρατικά Αρχεία του Βουκουρεστίου-Ιστορικά έγγραφα» είναι πλέον γνωστό ότι έχουν καταγραφεί ως γραμματείς του Νικολάου Μαυρογένη, ο Ε. Περσιάνης και ο Γεώργιος Κονδύλης, ενώ απουσιάζει το όνομα του Ρήγα. Σχετικά ο Καμαριανός παρατηρεί, «*Επομένως δεν έχουμε καμμία έγγραφη μαρτυρία αναφερομένη στον Ρήγα. Αντιθέτως έχουμε μαρτυρίες που αποδεικνύουν ότι άλλα πρόσωπα διετέλεσαν γραμματείς του Μαυρογένους*»³⁹. Επίσης ο Γεώργιος Λάϊος σημειώνει ότι «*στον κατάλογο των αιχμαλώτων στο Κάρλομπουργκ αναφέρεται ως γραμματεύς του Οσποδάρου Μαυρογένη ο Γεώργιος Κονδύλης, ετών 54, καθολικός*». Και συνεχίζει λογικότητα να γράφει ο Γ. Λάϊος, «*Εάν ο Ρήγας ήταν αρχιγραμματεύς του Μαυρογένη ή εάν, όπως θρυλείται, ήταν διοικητής της Κραγιόβας, δεν θα τον άφηναν οι Αυστριακοί να κυκλοφορή ελεύθερα και να ταξιδεύη στη Βιέννη, ενώ εξακολουθούσε ακόμα ο πόλεμος με την Τουρκία*»⁴⁰.

14). Ενδιαφέρουσα ακόμη είναι μια διαταγή του Μαυρογένη, 27 Μαΐου 1788, προς τους τοπικούς διοικητές της περιφέρειας Βλάσκας, όπου βρίσκονταν και τα κτήματα του Ρήγα. Έδωσε την εντολή «*να πωληθούν μερικά αντικείμενα ανήκοντα στον γραμματικό Ρήγα, οι χοίροι και το προϊόν που θα προκύψει από την πώληση να σταλεί στην ηγεμονική αυλή. Και αν οι χοίροι δεν θα μπορούσαν να πωληθούν επί τόπου να σταλούν στο Βουκουρέστι συνοδευόμενοι από τους βοσκούς, καθώς και τα άλλα ζώα του Ρήγα που βρίσκονται ακόμη εκεί, σύμφωνα με τις πληροφορίες των διαχειριστών*»⁴¹. Το έγγραφο δείχνει ότι ο Ρήγας εκείνη την εποχή ήταν ιδιοκτήτης κτημάτων και ο Μαυρογένης διέταξε να διωχθεί από τους διαχειριστές της Βλάσκας. Αν ο Ρήγας ήταν καϊμακάμης της Κραϊόβας ή γραμματέας του δεν θα ήταν δυνατόν να έδινε τέτοια διαταγή ο Ηγεμόνας Μαυρογένης. Φαίνεται ξεκάθαρα πως οι σχέσεις τους δεν ήταν καλές, όπως εξάλλου διαπιστώνεται και από τη σημείωση που ο Ρήγας γράφει στο χειρόγραφο του βιβλίου του «*Φυσικής απάνθισμα*» στην οποία χαρακτηρίζει τον Μαυρογένη «*έκτρομα της ανθρωπίνης φύσεως και ανάξιον ηγεμόνα*»⁴².

15). Το αξίωμα του «*Καϊμακάμη και του Μέγα Μπάνου της Κραϊόβας*» ήταν το πρώτο οφφίκιο στην Ηγεμονία της Βλαχίας και είχε δική του αυλή, «*εποίει Διβάνι ως και ο Ηγεμών εν Βουκουρεστίω*», όπως σημειώνει ο Διονύσιος Φωτεινός⁴³. Και πολύ σωστά διερωτάται ο Λ. Βρανούσης⁴⁴ πως αν ο Ρήγας ήταν «*Καϊμακάμης*» ή ένας ανώτατος αξιωματούχος, σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής θα διατηρούσε δίπλα στο όνομά του

39. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 52, σημείωση αρ. 52.

40. Ο Γεώργιος Λάϊος, «*Ο Βαρόνος Λάνγκενφελντ και ο Ρήγας Βελεστινλής*», ό.π., σελ. 441.

41. E. Virtosu, *Nou despre Riga Veleptinul, premeqratorul independentei grecesti (Νέα στοιχεία για τον Ρήγα Βελεστινλή, πρόδρομο της ελληνικής ανεξαρτησίας)*, Βουκουρέστι 1946, σελ. 4, και 13-14. Νέστ. Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π., σελ. 29

42. Λέαν. Βρανούσης, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10. Αθήνα [1954], σελ. 25, και του ίδιου Άπαντα, 1968, σελ. 250.

43. Βλ. Διον. Φωτεινού, *Ιστορία της πάλαι Δακίας, τα νυν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας και Μολδαβίας*, Βιέννη 1818-1819, τόμ. Γ', σελ. 297 κ. εξ. και 455-460. Και οι Δημητριάδης, *Γεωγραφία Νεωτερική*, 1791, επανέκδοση, επιμ. Αιζ. Κουμαριανού, Αθήνα 2006, σελ. 264, σημειώνουν, «*Κραϊόβα εις το δυτικό του Βουκουρεστίου, είναι η δεύτερη πόλι της Βλαχίας, ο Μπάνος είναι τρόπον τινά ο αυθέντης της Κραϊόβας*».

44. Λέαν. Βρανούσης, *Ρήγας*, [1954], σελ. 23.

ένα τίτλο και αργότερα τα επίσημα ηγεμονικά έγγραφα δεν θα τον ανέφεραν απλά ως «Ρήγα γραμματικό».

16). Ο κατήγορος του Ρήγα, ο ιατρός Μιχαήλ Περδικάρης που ζούσε στη Βιέννη, το 1811 στο έργο του «Ρήγας ή κατά ψευδοφιλελλήνων»⁴⁵, κοντά στις τόσες κατηγορίες που είχε εκστομίσει εναντίον του Ρήγα, το πιο πιθανό είναι ότι θα έγραφε κάτι σχετικό αν ο Ρήγας ήταν γραμματέας του Μαυρογένη και είχε χρηματίσει καϊμακάμης Κραϊόβας, βοηθώντας τα οθωμανικά στρατεύματα στον πόλεμο εναντίον των αυστρωρωσικών στρατευμάτων.

Με τα μνημονευθέντα τεκμήρια αναιρούνται τα μυθεύματα του Χριστόφορου Περαϊβού, οι χωρίς πειστήρια ισχυρισμοί του, ότι ο Ρήγας ήταν γραμματέας του Μαυρογένη και καϊμακάμης Κραϊόβας, τους οποίους ανεξέταστα ακολούθησαν αρκετοί μετέπειτα συγγραφείς και κατ' αυτόν τον τρόπο μετακύλησαν αυτές οι δοξασίες στα κείμενα περί Ρήγα Βελεστινλή. Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι η παρατήρηση του Λ. Βρανούση⁴⁶ πως «Για την υπηρεσία του Ρήγα στην αυλή του Μαυρογένη και στην Κραϊόβα, για τη γνωριμία του με τον Πασβάνογλου κπλ., είμαστε ελλιπέστατα πληροφορημένοι και - το χειρότερο - δεν έχουμε καμιά θετική μαρτυρία». Θα πρέπει πλέον στα κείμενα περί Ρήγα να διορθωθεί και αυτή η χωρίς τεκμήρια διατυπωθείσα άποψη ότι ο Ρήγας ήταν γραμματέας του Ηγεμόνα Μαυρογένη και καϊμακάμης στην Κραϊόβα.

Θα πρέπει πλέον, όσοι θέλουν να γράφουν περί Ρήγα να έχουν κατά νουν ότι το 1790 είχε λάβει διαβατήριο από τον Αυστριακό Πρόξενο του Βουκουρεστίου για να μεταβεί στη Βιέννη, ως διερμηνέας και γραμματέας του Χριστόδουλου Κιρλιάνου, στον οποίο ο Αυστριακός αυτοκράτορας θα απένεμε τον τίτλο του βαρώνου για τη βοήθεια που πρόσφερε στα αυστριακά στρατεύματα. Ως εκ τούτου, αν ο Ρήγας Βελεστινλής ήταν συνεργάτης του Ηγεμόνα Μαυρογένη, που ήδη εκείνη την εποχή πολέμαγε εναντίον των Αυστριακών, όχι μόνο δεν θα του έδιναν διαβατήριο, αλλά θα τον συλλάμβαναν ως συνεργάτη του αντιπάλου τους Ηγεμόνα και αρχιστράτηγο των οθωμανικών στρατευμάτων, Μαυρογένη.

45. Μιχαήλ Περδικάρης, «Ρήγας ή κατά ψευδοφιλελλήνων» ανέκδοτον έργον (1811) εκδιδόμενον υπό Λ. Βρανούση, *Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου*, τόμ. 11 (1961), ανάπτυπον, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήναι 1997, σελ. 28, 56 και 58.

46. Λέαν. Βρανούσης, *Ρήγας*, [1954], σελ. 24.